

Goldstein Imre

Gondolatok az új Kertész-regényről

Jánosnak, a Felszámolás első olvasása után

Színarab, regény, írástudó, író, egyetlen örök/alap/rög eszme, Auschwitz...

Köztudott alapok: a költészet, próza és dráma mind ugyanazokból a szavakból más nyelven beszél. Egyszerűbben mondva: míg a költészet nem próza és fordítva, addig a dráma nyelve sohasem könnyen meghatározható – lehet ez is, az is, legjobb, ha a saját nyelvén közlekedik, még akkor is, ha nem tudjuk is ezt a nyelvet nevének nevezni.

Nem úgy, mint a költészet vagy a próza, a színarabok nagy része olyan, mint egy nyomozás. Valamit ki kell deríteni: ki ölte meg az öreg királyt, ki csalta meg házastársát vagy szerelmét, mi célja életünknek, miért nem jön el Godot stb. Erre sokat – talán mindent – fel lehet építeni.

Szükség esetén a szerző darabjához fűzött kommentárjaiban áthidalhatja prózával azt, amit a darabban nem tudott megcsinálni drámailag – de nem biztos, hogy a darabot így el is lehet játszani.

Mi történik akkor, ha a drámát „visszahígítjuk” prózává? Egy új Kertész-regény születik. Amiben a próza korántsem „híg”, mert egy igazi mester kezében van. Talán kifogásolni lehet, hogy a szerző túlságosan is tudatában van ennek, vagy túl nyíltan hozza tudomásunkra, hogy mennyire uralja a mű tartalmát és stílusát. Tehát túlzott őszinteséggel lehet vádolni. „A színarab létalapja – így szólt az írás – egy regény. A mű valósága tehát egy másik mű.” Ezt nem én, hanem Kertész mondja a regény 155-ik oldalán. Két mondat őszinteség, de lehet, hogy nem teljes. Vagy csak akkor lesz az, ha az első mondatban a színarab és regény szavak helyét felcseréljük. Úgy vélem, Kertész ezt akarta megcsinálni – erre a koncepcióra építeni a művet – és ezt meg is csinálta. Nem nagyon fontos, hogy talán eredetileg egy darabot akart írni és talán belátta, hogy nem megy, hogy a drámában nem sikerült elmondania, amit akart, mert ha

színarabban mondta volna el, akkor az már nem lett volna jó dráma. Cocteau már megmondta, hogy a dráma az valójában egy monológ, aminek különböző részeit a szerző különböző jellemekre osztja ki. Igaz-e vagy sem, nehéz lenne a drámának legerőteljesebb alkotórészeit megnevezni és jelentőségi sorrendbe állítani. Viszont kétségtelen, hogy a monológ tisztességes helyet foglalna el ebben a sorrendben. (Shakespeare-nél általában nagy számban vannak, a *Hamlet*-ben például *bét* olyan monológ van, amelyre a kulturált világban sokan „ráismernek”.) A saját módján, Kertész ebben a regényében – mondjuk ki, *drámaian* – a csúcspont egy 33 oldalas monológban éri el (még akkor is, ha az elején és a végén van benne „tisztá” párbeszéd is). És aztán, rögtön „lebecsmérli”, azaz, teljes tudatában a műfajkeverésnek, tudatja velünk, hogy ő is elismeri: ebben az esetben a „próza” sodrása erősebb a dialógusnál. Egy igazi „írástudó” író munkálkodik itt, akinek fontos és lényeges mondanivalója van. És ő azt is jól tudja, hogy minden szava, mondata csak az ő örök prizmáján keresztül világosodik vagy világosodhat meg. Ez a prizma pedig, mint mindig, Auschwitz. És ez mindig elsődleges, bármilyen technikai vagy stílusi „fogásokkal” is dolgozik. A mű a hős története. E történetet elmesélendő, szükség van más „szereplőkre” is. Itt megint Kertész zsenialitása mutatkozik meg, és pedig abban, hogy – legalábbis számomra – hogyan hasítja a hőst (magát) több figurára, és mint egy álomban – amiben (bizonyos pszichológiai nézet szerint) minden résztvevő vagy megjelenő alak az ÉN, vagyis az álmodó valamilyen formája – vizsgálja, boncolja, figyeli meg. Nekem az is nyilvánvaló, hogy ez a munka is kikéredzkedett Kertészből, ami nem csoda, hiszen az ő történetét sohasem lehet teljesen elmondani, tehát állandóan, folytatólagosan kell mondani, mesélni, üvöltöteni...

2003. november 14–15.